

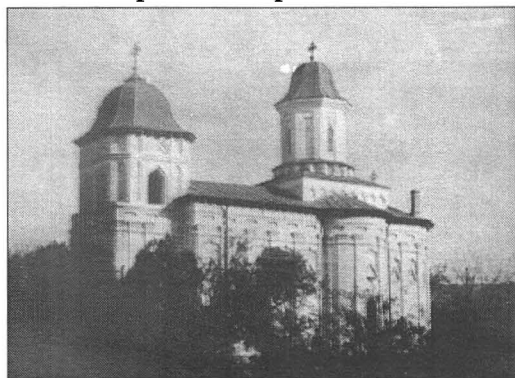
ICONOSTASUL BISERICII SFÎNȚILOR TEODORI DIN IAȘI. DATĂRI ȘI ÎNCADRĂRI STILISTICE.

Din grupul bisericilor construite în Iași ca și pe o întinsă arie a Moldovei în decursul celei de a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea cu plastica fațadelor sub puternica influență a barocului constantinopolitan, face parte și biserica cu hramul Sfinților Teodori Tiron și Stratilat.

Ea a fost ridicată din piatră, pe locul unei vechi biserici din lemn din secolul al XVII-lea care avea drept ctitori, în conformitate cu N.A. Bogdan¹, pe Istrate Dabija voievod și Dafina Doamna, deși autorul, în cunoscutul său volum despre orașul Iași, nu exclude posibilitatea altor ctitori și anume, pe Solomon Bârlădeanu, mare vornic al Țării de Sus și soția sa Maria. Afirmația sa se bazează pe conținutul inscripțiilor în limba slavonă, existente la cele două icoane împărătești, a lui Iisus Christos și a Maicii Domnului cu Pruncul, ce fac parte din iconostasul vechii biserici. Textul inscripțiilor plasat la baza imaginii, sub chenar, sculptat cu majuscule în tehnica méplat-ului, precizează numele donatorilor, data și numele zugravului. Primul text cuprinde: „Această icoană a făcut-o Solomon Bârlădeanu, Mare Vornic în Țara de Sus și jupâneasa lui, Ana; anul 7173” (1664-1665) și continuă pe a doua icoană: „În zilele domnului nostru, Io Istratie Dabija, 7173. Nedestoinicul zugrav Grigorie din Bierilești.”²

Biserica din lemn a fost distrusă de un incendiu care a devastat Iașul în decursul anului 1735, după cum reiese dintr-o hotărâre domnească dată de Ioan Teodor voievod, pentru alegerea unui loc de casă oferit prin danie bisericii Sf. Teodori de către Maria Brașovenița „de când s-au prefăcut sfânta biserică de s-au făcut de piatră după ce au arsu de foc, leat 7268 (1759-1760), iunie 16.”³

Noua biserică din zid s-a construit, deci, în decursul anului 1760, dată furnizată și de actul de danie către biserică, întocmit la Iași, la leat 7269 (1761), dechembrie⁴, care menționează și numele noului ctitor „Adică Eu Sofia Monahie, soțul reposatului Constantin Tudori... (prin fiul său Ioniță) dă danie 500 lei, adică cinci sute să facă biserică aici în Iași, pe locul dumisale... ce au avut lângă casă... și în anii trecuți întâmplându-s(ă) de au ars târgul, au arsu și biserica Sfinților Teodori, fiindu de lemn...că prin mila și altor creștini s-au făcut de piatră...”

Așadar, ctitorul noii biserici este Catrina Tudori, fiica lui Ioan Vârnav jitnicer, călugărită sub numele de monahia Sofia și contribuția enoriașilor.

¹ N.A. Bogdan, *Orașul Iași*, ediția a II-a, 1913, p. 230.

² N. Iorga *Inscripții din bisericile României*, București, 1908, p. 128.

³ Gh. Ghibănescu *Documente*, „Ioan Neculce”, 1921, fasc. 1, p. 115.

⁴ *Ibidem*, p. 116; N.A. Bogdan, *op. cit.*, p. 230.

Existența vechii biserici din lemn și implicit a icoanelor împărătești ce-i aparțineau este atestată de mai multe documente și însemnări de pe cărți de cult făcute de-a lungul anilor: un act de vânzare-cumpărare, din anul 7203 (1695) iunii 9⁵, însemnările de pe un Triod de Râmnic, la 1731⁶, un Strastnic de Iași, la 1747⁷ din care reiese și dublul hram al bisericii, și un Molitvenic din 7256 (1747-1748)⁸.

Noua ctitorie a Catrinei Tudori va mai fi afectată în decursul secolului XX: de cutremurul din anul 1940 și de explozia unei bombe în anul 1944, fiind complet restaurată între anii 1952 și 1957⁹, fără a i se aduce modificări esențiale. S-a păstrat întreaga decorație exterioară originală cu excepția turelor, care au fost refăcute. Dispoziția și decorația interioară s-au păstrat intacte, cu excepția picturii murale din care au mai rămas doar cei patru Sfinți Evangheliști din pandantive și Pantocratorul din bolta naosului și din conca altarului.

Din categoria mobilierului de cult aparținând bisericii de la 1760, iconostasul, păstrat într-o relativ bună stare de conservare, este piesa cea mai reprezentativă și mai valoroasă. Lucrat în lemn de tei, acesta prezintă o decorație specifică artei medievale moldovenești din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în care apar, pe lângă motivele tradiționale și elemente noi, de sorginte barocă, în deplină armonie cu fațadele bisericii. Arhitectura iconostasului preluând organizarea compozițională a unei fațade de edificiu, impresionează prin dispoziția frizelor decorative alternate cu șirurile de icoane, solid susținute de o bază puternic profilată, pe care se sprijină coloanele ce ritmează compoziția pe verticală. Organizarea sa generală rămâne cea tradițională, dictată de schema iconografică și materializată prin dispoziția icoanelor. Ceea ce aduce nou însă această piesă, este o modernizare formală, sub influența barocului, cunoscut în Moldova celei de a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea, în special în varianta constantinopolitană, evidentă și în plastica arhitectonică a fațadelor. Repertoriul decorativ îmbogățit cu noi elemente de sorginte orientală – fitomorfe (variante ale frunzei și florii de acant), animaliere (pasărea ciugulind struguri, balaurii afrontați, variante ale scoicii), în care stilizarea excesivă dispăre, motive heraldice și colonete în torsadă, este executat într-o tehnică diferită de tradiționalul méplat moldovenesc, motivul decorativ fiind tratat într-un relief variat, dominant fiind relieful înalt, ajurat și aurit. Paramentul cu baza în volute, este ritmat pe verticală de coloane în trafor, compuse din vreji cu frunze de acant împletite cu ciorchini de struguri și încununate cu câte două capiteli compozite

⁵ Idem, „Ioan Neculce”, 1924, p. 154 „Ist. 7203, iunie 9, Dumitrașco s(î)nu popa Vasilie ce-au fostu preot la hramul svzintului Teodor în Eș...vinde preotului Toader, drept 5 lei, bani de argint, un loc de casă în Muntenime...”.

⁶ Gh. Ilie și Gh. Agapie, în „Note și însemnări culese de pe cărțile de cult de la biserica Sf. Teodori din Iași”, în MMS, 1968, nr. 5-6, p. 315-316; „Eu preot Gavril Gheorghiu ot Sfintul Theodor. In v(ă)let 1756”, *Ibidem*, p. 317.

⁷ *Ibidem*, p. 317.

⁸ G.T. Kirileanu, *Despre satul Pipirig*, în BOR, 1945, p. 669. Însemnare scrisă în limba greacă de Popa Anastasie de la Sf. Teodor din Eș. 7256 (1748).

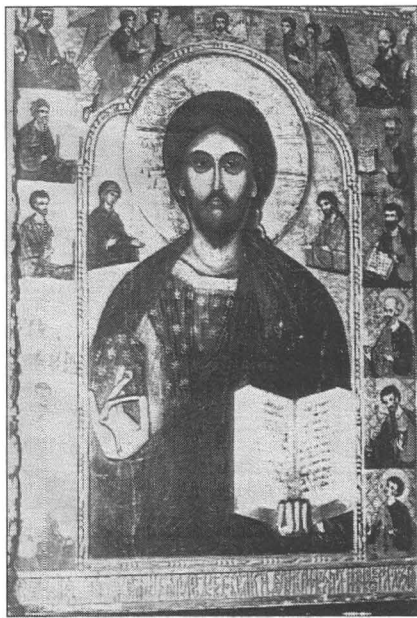
⁹ I. Crăciunaș, *Acțiunile de reparare și restaurare a monumentelor istorice bisericesti*, în MMS, 1964, nr. 7-8, p. 363.

suprapuse ce încadrează ușile împărătești și pe cele diaconești, cu deschidere în arcuri polilobate, precum și pe cele patru mari icoane împărătești.

Șirul icoanelor prăznicare alternează pe orizontală cu frize alcătuite din vreji de acant al căror traseu sinuos prind în cercul lor păsări ciugulind struguri și flori. Pe verticală icoanele sunt ritmate printr-o dispoziție de frunze de acant sugerând floarea de crin, iar friza Sfinților Apostoli prin colonete torsate cu câte două capitelluri suprapuse, în timp ce medalioanele Sfinților Prooroci sunt încadrate de frunze de acant dispuse radiar. Coronamentul cuprinde doi balauri afrontați într-un decor vegetal-floral; cozile lor întoarse spre spate susțin Sf. Cruce a Răstignirii, iar capetele cele două molenii cuprinzând reprezentările Maicii Domnului și a Sfântului Ioan Evanghelistul.

Iconostasul cuprinde icoane din trei epoci diferite: cele împărătești și icoana de hram sunt din secolul al XVII-lea, provenind de la vechea biserică din lemn, fosta ctitorie a lui Solomon Bârlădeanu, fiind opera lui Grigorie din Bierilești, de la anul 1665. Poalele de icoană, cele patru medalioane de pe ușile împărătești și micile medalioane pictate prinse în decorația coloanelor paramentului aparțin secolului al XIX-lea. Contemporane cu piesa de mobilier sunt șirurile doi, trei și patru de icoane, respectiv prăznicarele, având în centru Sfânta Mahramă, deasupra căreia, pe verticală, se suprapune impunătoarea scenă a Deisis-ului, spre care se îndreaptă cei doisprezece Sfinți Apostoli și medalioanele cuprinzând reprezentările celor doisprezece Sfinți Prooroci, încadrând-o pe Maica Domnului Oranta cu Iisus Christos Emanuel pe piept, pe care este surmontată Sfânta Cruce a Răstignirii cu cele două molenii.

Cele trei icoane împărătești¹⁰, ale Mântuitorului, Maicii Domnului cu Pruncul și Sf. Ierarh Nicolae, împreună cu icoana de hram a Sfinților Teodori Tiron și Stratilat sunt cele mai valoroase piese din întreg ansamblul iconostasului. Pe lângă unitatea stilistică determinată de apartenența lor aceluiași zugrav, icoanele prezintă și o unitate tipologică: imaginea centrală

este încadrată într-un chenar din frânghie torsată cu latura superioară în arc trilobat, având înșiruite pe verticală, într-o succesiune bilaterală, medalioane cu portretele bust sau figură întreagă ale celor doisprezece Sf. Apostoli sau Sf. Prooroci. Unitară este și tehnica de execuție specifică picturii de icoane a secolului al XVI-lea și începutului secolului al XVII-lea, perioadă în care concepția estetică pune accentul pe aspectul ornamental, fondurile din stuc cu motive vegetale reliefate și aurite fiind foarte răspândite.

Zugravului Grigorie îi sunt atribuite de către Vasile Drăguț¹¹ și icoanele împărătești de la biserica mănăstirii Humor, similitudinile dintre ele fiind evidente. Fondurile icoanelor sunt realizate dintr-un strat de preparare din stuc aurit în relief, pe care sunt incizate motive vegetal-florale și geometrice în armonie cu structura iconostasului ce le încadrează; în același mod sunt executate și aureolele, dar cu un volum mult mai pronunțat.

¹⁰ V. Drăguț, *Artă românească*, București, 1982, p. 384.

¹¹ *Ibidem*, p. 384.

Icoana împărătească a lui Iisus Christos este realizată în varianta tipologică a Deisis-ului - având reprezentați bust, de o parte și de cealaltă a portretului Mântuitorului pe cei doi intercesori, Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul. Pe arcul ce învâluie nimbul lui Iisus sunt așezate imaginile figură întreagă a câte doi îngeri făcând proskinesis spre Iisus Mandylion dispus în centru, sub chenar. Medalioanele laterale cuprinzând imaginile bust ale Sfinților Apostoli, conduc ca orientare, atitudine și gestică spre imaginea centrală.

Reprezentarea Maicii Domnului cu Pruncul, tipul Hodighitria, este încadrată de cei doi Sfinți Arhangheli, iar medalioanele laterale cuprind imaginile bust ale Sfinților Prooroci. Ei apar și în medalioanele laterale ale icoanei împărătești a Sf. Ierarh Nicolae, dar, de data aceasta figură întreagă. Tot figură întreagă este reprezentat și Sfântul, văzut frontal, cu brațele ridicate în semn de rugă, în veșminte arhieresti, al cărui chip este încadrat de Maica Domnului și Iisus Christos redați bust.

Icoana de hram reprezentându-i pe cei doi Sfinți militari Teodor Tiron și Teodor Stratilat, redați tot figură întreagă, din semiprofil, în costume de oșteni cerești, cu lăncii cu flamură, având mâinile împreunate în semn de rugă și capetele întoarse spre privitor. Sub chenar, deasupra arcului, Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul, redați bust, se înclină imaginii lui Iisus în Slavă, ce binecuvântează cu ambele mâini, iar lateral se succed cei doisprezece Sfinți Apostoli, văzuți figură întreagă.

Tipologia personajelor este puțin diversificată: figuri alungite, modelate în tonuri de brunuri, cu trăsături caligrafiat delicate prin linii subțiri negre, expresii solemne, interiorizate, gestică reținută; veșminte tratate liniar, decorate cu motive vegetal-florale aurite, așezate uniform, fără a urmări contururile sau cutele, rezolvate grafic prin accente puternice închise. Cromatica sobră este susținută în acorduri subtile de roșuri, brunuri și verde pe fondul din stuc aurit. Eleganța personajelor, siguranța scriiturii, sensibilitatea liniei, completată de rafinamentul cromatic al brunurilor vibrante pe fondul de aur, îl situează pe zugravul Grigorie, printre maeștrii picturii de icoane din Moldova secolului al XVII-lea. Numele său este menționat într-un document provenind de la biserica Sf. Teodori, din anul 7164 (1656), publicat de Gh. Ghibănescu¹², cu precizarea „Grigorie, fiu de zugrav”, document la care recurge și C.A. Stoide¹³ în studiul său despre zugravii moldoveni, iar St. Meteș¹⁴ îl include în lista zugravilor bisericilor române din secolul al XVII-lea.

Dacă icoanele împărătești concretizează una dintre marile realizări artistice din veacul al XVII-lea a picturii moldovenești, icoanele din secolul al XVIII-lea ilustrează un alt moment evolutiv al acesteia. O privire de ansamblu asupra întregului iconostas cuprinzând icoane din epoci diferite (și ne referim aici numai la cele din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea), sesizează diferențele dintre cele două secole, evidente în mijloacele de expresie plastică diferite în condițiile unui program iconografic constant și a unei concepții stilistice

¹² Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, III, Iași, 1910, p. 78-79.

¹³ C.A. Stoide, *Știri despre câțiva zugravii moldoveni din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, în MMS, 1959, nr. 7-8, p. 431.

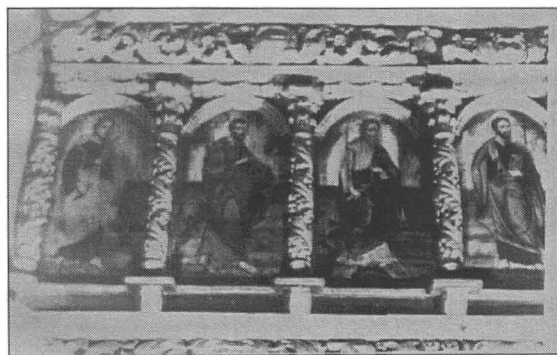
¹⁴ St. Meteș, *Zugravii bisericilor române*, în ACMI, Secția pentru Transilvania, 1926-1928, p. 60.

unitare. Modificările intervenite în rezolvarea plastică, determinată de schimbarea viziunii artistice, este manifestată prin: diminuarea înălțimii personajelor ale căror proporții nu mai respectă vechiul canon; redarea chipurilor divine, animate acum de sentimente umane, exprimate printr-o anume mobilitate a trăsăturilor, a căror contururi puternice le accentuează trăirile intense; tratarea veșmintelor ca simple forme pe care cutele devenite trasee liniare marcate printr-un raport tonal de închis- deschis pe culoarea locală. Hașuri aurii sunt dispuse numai în scenele iconografice reprezentând praznicele împărătești. Elementul decorativ este aproape inexistent. Sobrietatea în tratarea veșmintelor lipsite aproape total de orice decorație, face excepție numai în icoana Deisis-ului, unde autorul utilizează o bogată ornamentație grafică în realizarea tronului, coroanei și veșmintelor lui Iisus ca Împărat și Mare Arhiereu. Fundalurile de arhitecturi și de peisaj tratate convențional, sunt redade simplificat fără multe detalii de decor.

Culoarea este așternută în tente plate. Dominanta cromatică este diferită: la cele douăsprezece icoane praznicare ilustrând Marile Sărbători, culorile predominante sunt cele calde: roșu cinabru, ocrurile și brunurile, utilizate într-o gamă largă de tonuri deschise, pastelate. Nu lipsește nici aurul, dar este utilizat doar la aureole și în redarea hașurilor veșmintelor.

O caracteristică distinctivă o constituie renunțarea la fondul aurit tradițional, frecvent încă, în pictura de icoane a secolului al XVIII-lea. Compozițiile praznicarelor se desfășoară pe un fond de albastru ceruleum vibrat.

Friza de icoane reprezentându-i pe Sf. Apostoli este diferită cromatic. Juxtapunerea de ocru-galben-verde închis, delimitează cele două spații ale fundalului cer-pământ, pe care Apostolii pășesc în procesiune spre imaginea lui Iisus Judecător, tronând între cei doi intercesori, Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul din icoana Deisis-ului. Acestei impunătoare scene zugravul îi acordă o atenție deosebită,

vizibilă în utilizarea unui limbaj plastic îmbogățit în scopul punerii în valoare a temei fundamentale a Marii Rugăciuni, ce constituie nucleul iconografic al iconostasului.

Tonurile de ocru-siena utilizate în compozițiile icoanelor praznicare, în redarea carnației și câteodată la unele accesorii vestimentare, devin dominante în friza Sf. Apostoli reprezentați figură întreagă, din semiprofil, în mișcare, cu trăsături expresive și veșminte cu falduri multiple accentuate puternic.

În medalioanele Sf. Prooroci reprezentați bust, cu rotuli în mâini, se revine la același fond de albastru deschis și de acorduri tonale calde de ocru-brun-roșu în tratarea personajelor. Întreg ansamblul este încununat de scena Răstignirii Domnului, cuprinsă în Crucea coronamentului și pe cele două molenii, realizată în aceleași tonalități de culoare.

Iconostasul ridică probleme de conservare: prin prăbușirea sa în perioada 1944-1945, când biserica nu a avut acoperiș, s-a fracturat în două pe orizontală. Fractura s-a produs la nivelul icoanelor praznicare, pe mijlocul lor, de la un capăt la celălalt. Tot atunci s-a rupt și coronamentul de două ori, la bază și la legătura dintre brațele crucii și molenii. Icoanele împărătești din

secolul al XVII-lea sunt destul de bine conservate, având în vedere vechimea lor; nu putem exclude totuși, inevitabilele fisuri, exfolieri, înnegriri, mai grave sunt însă, repictările intervenite la portretul Fecioarei din icoana Maicii Domnului cu Pruncul. Sunt necesare în regim de urgență, operațiuni de curățire și consolidare pentru a păstra generațiilor viitoare un ansamblu reprezentativ pentru arta moldovenească a secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea.

The Iconostassis of ohe Saints Teodori Church from Iasi. dates dnd stylistic caracteres.

Summary

From the group of churches built in Iasi in the style named „the Moldavian baroque” makes part St. Teodori church.

Initially, this church was built in the wood material in the second half of 17th century by Istrate Dabija Voivode and his wife or master Solomon Barladeanu and his wife. The real founder is certanely the second name, accordind to the inscriptions from the empresses icons of Iisus Christos and Maica Domnului with the Child, dated 1665.

In the 1760 year was built in stone material the acctually church from Catrina Tudori.

The most important furniture piece of the church is the iconostassis, dated 1760, shaped in lime three, which contained icons from two periods: the empresses icons of Iisus Christos, Maica Domnului with the child, St. Nicolae and the Patrons of the church Saints Teodor Tiron and Stratilat belong to the first church and were painted by Grigorie house painter from Bierilesti in 1665, accordind the inscriptions; the rest of the icons containing three files of representations above the 12 annual Christian celebrations, the St. Apostles and St. Prophets belong to 18th century, in 1760 year.

The high quality of the whole of the iconostassis concerning in the masterliness of drawing, the splendour and the armony of the colours, the interesting compositions reflected an artistic vision expressed in two differents manner proper Moldovian art's from the 17th and 18th century.